

невербальними формулами, однак, найчастіше, ці два способи поєднуються, щоб увиразнити початок комунікативного акту.

Список використаних джерел:

1. Аршавская Е.А. Речевой этикет современных американцев США (на материале приветствий) / Е.А. Аршавская // Национальная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. – С. 268-277
2. Косериу Е. Современное положение в лингвистике / Е. Косериу // Известия АН СССР. Серия литературы и языка, – 1977. – № 6. – С. 45–47.
3. Красных В.В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность / В.В. Красных. – М. : Изд-во Диалог, МГУ, 1998. – 352 с.
4. Лендел Ж. Обращения, приветствия и прощания в речевом этикете современных венгров / Ж. Лендел // Национальная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. – С. 193-218
5. Макаров М.Л. Интерпретативный анализ дискурса в малой группе / М.Л. Макаров. – Тверь : Изд-во Твер. гос. ун-та, 1998. – 200 с.
6. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
7. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / Г.Г. Почепцов. – К. : Спілка рекламистів України, Українська асоціація паблік рілейшнз, 1996. – 175 с.
8. Степанов Ю.С. Между системой и текстом – дискурс / Ю. С. Степанов // Язык и метод. К современной философии языка. – М. : Языки русской культуры, 1998. – С. 655–688.
9. Bronte Judith. Journey of the Heart [Electronic resource]. – Access mode : http://judithbronte.com/pdf/Journey_of_the_Heart.pdf. – (27.11.2016).
10. Dijk T.A.van. Ideology : A Multidisciplinary Approach / T.A. van Dijk. – London : Sage, 1998. – 147 p.
11. Mitchell Margaret. Gone with the wind [Electronic resource]. – Access mode : http://campbellmgold.com/archive_ebooks/gone_with_the_wind_mitchell.pdf. – (27.11.2016).
12. Schefflen A.E.. Body language and social order. Communication as behavioral control / A.E. Schefflen, A. Schefflen. Prentice-Hall, Englewood Cliffs. N.Y., 1972.
13. Welch William F. Terror at Tahoe [Electronic resource]. – Access mode : <http://free-pdf.net/ebook.php?id=BBDzaQZ9aRYC>. – (27.11.2016).

Ковальчук Л.В.

асистент,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки*

ДО ПРОБЛЕМИ ДЕКОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТА ДУМКИ МОВЦЯ В ДИСКУРСІ

Актуальність студіювання контексту як багатоаспектного лінгвістичного феномену важко переоцінити в умовах загальної спрямованості когнітивно орієнтованих досліджень на вивчення контексту як ментального утворення, що опосередковує процеси продукування та інтерпретації дискурсу.

Послугуючись сучасним соціокогнітивним підходом Т.А. ван Дейка [5], ми розглядаємо контекст не як об'єктивно існуюче утворення, а як особливий, згенерований комунікантами в режимі реального часу ментальний конструкт, який динамічно функціонує в процесі їх вербальної взаємодії. В такому ракурсі цілком обґрунтованим є використання терміну не «контекст» (тим паче, що поняття «контекст» вже давно стало детермінологізованим), а «контекстуальна модель».

Контекстуальна модель (далі – **КМ**) – це ментальна репрезентація релевантних вимірів комунікативної ситуації в епізодичній пам'яті комунікантів, що забезпечує тематичну когерентність дискурсу та його семантико-прагматичну наповненість. Дворівнева ієрархічна структура КМ передбачає розмежування *мікромоделі* контексту на локальному рівні та *макромоделі* контексту на глобальному рівні.

Мікромодель контексту – це модель поточної комунікативної ситуації (місце, час, мовець, адресат, відносини між ними, їх особисті (ситуативні) знання, оцінки, емоції). Це *динамічне* утворення, яке може змінюватись в процесі комунікації. Макромодель контексту включає соціально-культурні знання комунікативних партнерів, які є відносно *статичними* на момент комунікативної взаємодії. Такий тип контексту є релевантним, навіть не будучи актуалізованим [6, с. 109]. Мікро- та макромодель контексту симультанно функціонують та взаємодіють в процесі розгортання дискурсу. Підпорядкування мікроконтексту на локальному рівні макроконтексту на глобальному рівні відображається в термінах «*контекст в контексті*» [1, с. 60].

Розкриття когнітивного потенціалу та функціональних особливостей КМ є можливим лише в органічному зв'язку з тематичним суб'єктом комунікації – **предметом думки мовця** (далі – **ПДМ**). Поділяючи погляди У. Чейфа, ми визначаємо ПДМ як «когерентну агрегацію (накопичення) думок (позицій), що вводяться мовцем у розповідь і розвиваються або самим мовцем, або спільно з його співрозмовниками» [4, с. 674].

ПДМ та КМ перебувають у відношеннях «*фігури*» та «*фону*» (*figure – ground relations*), де «фігурою» виступає ПДМ, а «фоном» – КМ. ПДМ, що ментально генерується та вербально експлікується мовцем в дискурсі, ідентифікується адресатом лише за умови урахування релевантних контекстуальних умов комунікації.

Контекстуальність ПДМ як «різний ступінь важливості контексту комунікативної ситуації, фонових знань для розуміння змісту вербального висловлення» [3, с. 253] знаходить свою реалізацію у двох різновекторних контекстуальних операціях – **контекстуалізації** та **деконтекстуалізації**.

Контекстуалізація ПДМ – це лінгвокогнітивна операція, що полягає у використанні комунікантами вербальних та невербальних маркерів для *конкретизації* ПДМ в дискурсі, в той час як деконтекстуалізація ПДМ – це лінгвокогнітивна операція, що полягає у використанні комунікативними партнерами лінгвістичних маркерів з метою *генералізації* ПДМ в дискурсі з опорою на релевантну КМ.

Різновекторність контекстуальних операцій – контекстуалізації та деконтекстуалізації ПДМ – представимо за допомогою поданого нижче рисунка:

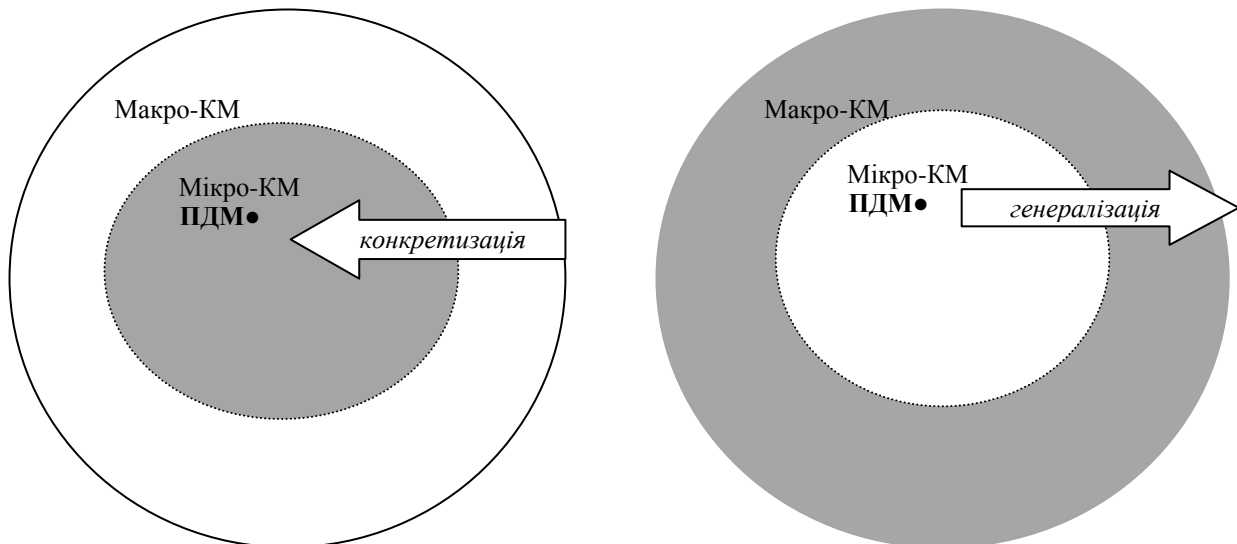

Рис. 1. Різновекторність контекстуалізації та деконтекстуалізації ПДМ

Джерело: розроблено автором

Як бачимо, контекстуалізація спрямована на конкретизацію ПДМ в дискурсі (вектор «від загального до конкретного» – від макро-КМ до мікро-КМ) і передбачає максимальну залежність ПДМ від його мікроконтексту (*context-dependent*). Деконтекстуалізація зорієнтована на генералізацію (узагальнення) ПДМ в дискурсі (вектор «від конкретного до загального» – від мікро-КМ до макро-КМ) і засвідчує мінімальну залежність ПДМ від його мікроконтексту (*context-independent*).

Деконтекстуалізація ПДМ як лінгвокогнітивна операція викликає до себе неабиякий інтерес науковців та являє собою поле для перспективних лінгвістичних досліджень. Наші наукові розвідки, що базуються на ретельному аналізі численних лінгвістичних ресурсів, засвідчили той факт, що, оскільки не існує комунікації у вакуумі, то не може бути і повної деконтекстуалізації ПДМ в дискурсі. Іншими словами, абсолютна деконтекстуалізація ПДМ можлива лише в ідеалі на віртуальному рівні.

При повній деконтекстуалізації ПДМ мовець та адресат зводяться до одного антропологічного центру. Адресат виступає послідовником ролі мовця і, навпаки, мовець програмує подачу ПДМ з перспективою передбачення того, що адресат повністю заглибиться у світ сприйняття мовця [2, с. 94].

Необхідними умовами деконтекстуалізації ПДМ є також перманентність та прототипність ПДМ, соціальна взаємоузгодженість статусів мовця та адресата, єдиний і спільний для комунікативних партнерів рівень узагальнення ПДМ. Тобто, абсолютна деконтекстуалізація ПДМ передбачає максимальну апроксимацію (зближення) КМ комунікантів аж до їх повного

накладання одна на одну. Це виявляється неможливим в реальному спілкуванні, оскільки в ході розгортання дискурсу комуніканти генерують унікальні, асиметричні, динамічні, суб'єктивні КМ.

Проте, як показують наші наукові розвідки, має місце часткова деконтекстуалізація ПДМ в дискурсі. Частково деконтекстуалізований ПДМ набуває відносної автономності, тобто його зміст є зрозумілим без активації мікро-КМ на локальному рівні («відшарування» мікроконтексту), проте завдяки екстраполяції в область макро-КМ на глобальному рівні («нашарування» макроконтексту).

Лінгвістичними маркерами деконтекстуалізації ПДМ слугує широкий арсенал лексико-семантичних, граматичних, синтаксичних та стилістичних засобів (неозначений артикль та неозначені займенники, узагальнюючі займенники, інклюзивний займенник «we», прислівники «always», «never», «everywhere», «nowhere», дієслівні форми теперішнього неозначеного часу, неозначено-особові речення, метафора, метонімія, порівняння, тавтологія, прецедентні феномени).

Таким чином, деконтекстуалізація ПДМ в дискурсі, яка ґрунтується на спільних соціально-культурних знаннях комунікантів, існує лише потенційно, однак таку потенційність слід враховувати як точку відрахунку, адже деконтекстуалізація ПДМ – це тимчасова транзитивна (перехідна) контекстуальна операція, за якою слідує контекстуалізація ПДМ.

Список використаних джерел:

1. Булатецька Л.І. Контекст в контексті / Л.І. Булатецька // Мовні та концептуальні картини світу. – Київ: Видавництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2002. – С. 60-73.
2. Воробйова О.П. Текстовые категории и фактор адресата / О.П. Воробйова. – К.: Вища школа, 1993. – 199 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Chafe W. The Analysis of Discourse Flow / W. Chafe // The Handbook of Discourse Analysis. – Blackwell Publishing, 2003. – P. 673-687.
5. Dijk T.A. van. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach / T.A. van Dijk. – New York: Cambridge University Press, 2008. – 266 p.
6. Verschueren J. Understanding Pragmatics / J. Verschueren. – London, New York: Oxford University Press, 1999. – 295 p.